

ЛЕГЕНДИ ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ МІСТА КРИВИЙ РІГ

➤ СІЧОВИЙ КОЗАК РІГ



Давно це було. У ті часи, коли гриміла в Україні слава про Січ Запорізьку. Били козаки турків та татар, захищали південні рубежі своєї козацької держави від різних ворогів. А приходила старість – оселялися в широких степах південних.

Ось так на схилі років хоробрий козак-січовик на прізвисько Ріг місце для своєї оселі облюбував, красиве, затишне. Саме там, де в Інгулець впадає Саксагань. Став помалу господарювати. І хто не проходив повз, обов'язково повертає у бік Рога. І оскільки позбувся козака в одному бою правого ока, то й прозвали його в народі Кривим.

Бувало, повертаються чумаки з Криму, куди по сіль їздили, запитає

хтось: «А чи не завернути нам до Кривого Рогу (чумацький шлях недалеко проходив) чи, може, далі поїдемо?»

- Зупинимося, зупинимося, - лунали голоси. - Як же проминути старого козака-рубачу.

Поважали чумаки козака Рога. За гостинність та хлібосолюство, за добродушність та за тютюн міцний, яким він завжди частував своїх гостей.

А ще за розповіді численні та цікаві про походи козацькі, про битви запеклі, про славне життя Січі Запорізької, про те, як у турецькій неволі був і як утік звідти з побратимами своїми.

А оповідач він був чудовий. Бувало, до пізньої ночі сидять чумаки та інші подорожні й слухають, слухають...

Минали роки. Навколо хутора козака Рога на Кодацькій дорозі почали зростати нові селища. Згодом тут уже було ціле село. Вже й старого козака не стало, а назва залишилась – Кривий Ріг.

Записано Володимиром Гоголем-Царенком у 1960-ті роки від криворізького краєзнавця Олександра Дольникова.

За іншою легендою засновником міста Кривого Рогу був не простий козак Рог, а кошовий отаман Ждан Рог, соратник гетьмана Петра Дорошенка.

➤ КОШОВИЙ РІГ

Був у запорізькому козацькому війську козак Ждан Ріг. Добрий був рубака, дуже добре козакував. Мабуть, за те й обрали козаки в 1666 році кошовим отаманом старого рубаку, свого побратима. Його тіло не мало живого місця і майже все було вкрите страшними рубцями та шрамами. Ждан Ріг був легендарною людиною, проте невідомо нам достеменно, чи від його прізвища має свою назву місто Кривий Ріг, хоч старі та знаючі люди стверджують, що це саме так.

Кошовий був відомий серед запоріжців своєю любов'ю до волі, до правди. Це він написав листа гетьману Брюховецькому від імені всіх запорізьких козаків, коли дізнався, що гетьман за спиною козацької старшини домовляється про щось із Московією. В листі йшлося про таке: «Прочули козаченьки, пане-гетьмане, що влада московська сягне й на Дніпро, проте нам її там зовсім не треба. Це ти дуже погано робиш, пане, що вступаєш з славними запорожцями у чвари. Чи забув, гетьмане, старе козацьке прислів'я: «Не дасть зброя в чистім полі ради, коли в домі нема ладу!». Хоч як ми прочули, пожалуваний ти від його царської величності на багаті прийоми, проте гетьманство ти своє отримав від Війська Запорізького. Чи ти не забув про те? Адже Військо Запорізьке не знає, що воно таке – барин, зате добре знає, що таке – гетьман. І ти про те не забувай. Зволь, пане-гетьмане, обходитися з нами, козаками запорізькими, по-справжньому, як колись раніше бувало. Тому що не завжди сонце в сірому жупані ходить, та й не знаєш, що кому зла доля готує... Згадай давню філософську притчу, що щастя на скорому колесі дуже швидко обертається; у світі все звикло рухатися, як тінь за сонцем, доки сонце світить, доки й тінь. А як чорні хмари сонце закриють, так і не найдеш місця, де тая тінь ходила. Так що, ясновельможний пане гетьмане, вмій щастя-долю козацьку поважати та шанувати».

Через деякий час Ріг загинув. Загинув від рук запорізьких козаків й Іван Брюховецький. Невідомо й до сьогодні, чи був Ждан кривим, чи ні. І кажуть старі люди, що на його пам'ять козаки назвали нове поселення в місці злиття Інгульця та Саксагані Кривий Ріг.

Записано Анастасією Степаненко, 1950-ті роки, Чорногорка.

Криворізька філологиня Марина Вардьян проводячи свої наукові дослідження за фінансової підтримки Канадського інституту українських студій Альбертського університету, виявила в фондах бібліотеки «Рідної школи» (м. Мюнхен, Німеччина) у періодичних виданнях української діаспори тексти для дітей та молоді, що стосувалися Кривого Рогу. Серед них й переказ криворіжця Лепехи про походження назви міста, який записав відомий письменник-діаспорянин Яр Славутич.

➤ КРИВИЙ РІГ – КОЗАЦЬКА НАЗВА



В Кривому Розі 84-літній Лепеха, «нащадок запорожців», як він сам себе назвав, розповів мені таку бувальщину про походження назви міста.

- Ще коли прадід мій бився на Жовтих Водах, тоді тут нічого не було. Так ото, по смерті Богдановій, прадід мій не захотів датися чужинцям (мені здалося, що дід хотів сказати «москалям») у шори та й чкурнув до Низу.

По дорозі він набрів на свіжий хутірець, що стояв на теперішній Чорногірці, трохи нижче, де зливаються Саксагань та Інгулець. Заїхав та й попросив у господині корячок горілки, щоб прополоскати козацьке горло.

Вона, спасибі їй, винесла моєму прадідові доброї оковитої. Що там далі було в них, не відаю, але знаю, що господарем хутірця був козак Ріг. З ним ото мій прадід і ходив на бусурманів, що люд наш у неволі морили. Одного разу в бою козак Ріг зламав собі ногу та й каже моєму прадідові:

- Одвези мене, товаришу мій, до мого хутірця, а я віддам за тебе свою дочку.

Зрадів мій прадід та й сповнив волю старого Рога, а сам перегодя й справив бучне весілля, бо таки женився з красунею Рогівною. Так ото й звали хутірець той Рогом, а пізніше стали називати Кривим Рогом, бо старий Ріг таки добре шкутильгав. Зате всі його шанували! Він же край наш боронив од бусурманів...

- Пізніше, - закінчив свою розповідь Лепеха, - з хутора виросло село, а потім стало місто, а вже назву наші люди не захотіли змінювати, бо ще й досі шанують козака Рога.

Легенд про походження назви міста Кривого Рогу багато. Тільки в книзі «Історичний фольклор Криворіжжя» відомих криворізьких історика Олександра Мельника та краєзнавця Олександра Степаненка їх наведено більше десятка – й про діда Рога, про двох братів – Гліба та Рога, про Матвія Рога, про кошового Ждана Рога, про полковника Війська Запорозького Івана Рога, який командував козачими залогами, що стояли на Інгульці тощо.

Однак, особа козака Рога залишилась не лише в місцевих легендах та переказах - його мужню постать відлиту у бронзі можна зустріти прогулюючись майданом Молодіжним у Кривому Розі; образ легендарного засновника міста часто використовується в сувенірній продукції, книговидавництві, як візитівка міста. Героїчне минуле козака Рога надихає на подвиги сучасних воїнів, адже саме образ засновника міста, створений українським художником Андрієм Єрмоленком, зображено на шевронах батальону «Кривбас». Пізніше Криворізька міська федерація регбі теж обрала образ козака Рога своєю емблемою. Тож живе легендарний козак Ріг на Криворіжжі й по сьогодні.



**КЗК «Міська бібліотека для дорослих»
Криворізької міської ради**